

ettiği öğrenimini olayların yatışmasının ardından döndüğü Bağdat'ta tamamladı. Bu sırada el-Hâc Kemâl, Abdüset-târ eş-Şeyhâlî, Ali Mazlûm, Ahmed Zekî el-Hayyât gibi âlimlerden faydalandı.

Öğrencilik yıllarında yayın hayatına ilgi duyan Hasenî eğitimini tamamladıktan sonra *el-Müfîd* gazetesinde işe başladı ve burada idarecilik görevini üstlendi; gazete kapanıncaya kadar çalışmalarını sürdürdü. Bu deneyimle edebiyat ve eleştirel tarih konulu (<http://www.iraqnla.org/fp/journal37/41.htm>) haftalık *el-Fazîle* gazetesini çıkardı. İki yıldan fazla bir süre yayımlanan gazete yerini Hasenî'nin Irak'ın Hille şehrinde çıkardığı *el-Feyhâ'* gazetesine bıraktı. İlim, edebiyat ve tarih konularıyla ilgili yazılar içeren gazetenin ilk baskısı 27 Ocak 1927 tarihinde yapıldı. Ancak daha sonra hükümet gazeteyi kapattı ve matbaaya el koydu. Hasenî, çalışmalarını Maliye ile Posta ve Telgraf Bakanlığı bünyesinde farklı görevlerde sürdürdü. II. Dünya Savaşı'nın patlak vermesinden sonra Irak'ta Reşid Ali el-Geylânî'nin hükümeti darbe ile ele geçirmesi üzerine görevinden ayrıldı. Ardından tutuklandı ve dört yıl hapse mahkûm edildi. Tahliyesinin ardından Irak'ın tarihine dair özel belgeleri toplama çalışmalarının başına getirildi. Bu çalışma on dört yıl sürdü ve Irak tarihi hakkında çok özel belgeler toplandı. Görevi süresince on iki başbakan döneminde çalışan Hasenî 1964'te emekliye ayrıldı ve hayatının geri kalan kısmını ilmi seyahatlerle, kitap yazmak ve araştırma yapmakla geçirdi.

Hasenî, Arap ülkeleri yanında Avrupa ve Asya ülkelerine de seyahatler gerçekleştirdi. Araştırmalarında tarihi belgeleri sıkça kullandı ve çalışmalarının gerektirdiği her türlü kaynağa ulaşmak için büyük gayret gösterdi. Birçok araştırmacı kendisinden ve zengin kütüphanesinden yararlandı. 1960 yılında Moskova'da toplanan XXV. Şarkiyatçılar Kongresi'ne katıldı. Emîr Şekîb Arslan, Ahmed Zekî Paşa, Muhammed Kürd Ali,

Hasenî

Abbas Mahmûd el-Akkâd gibi Arap âlim ve edebiyatçılarıyla, ayrıca Carl Ritter, Fritz Krenkow, Hjalmar Schacht, Sir Hamilton A. R. Gibb ve Louis Massignon gibi müsteşriklerle ilmi yazışmalarda bulundu. Bağdat Üniversitesi tarafından kendisine fahri doktora unvanı verildi. Arap ve Irak milliyetçilerinin önde gelen temsilcisi olarak kabul edilen ve hayatı boyunca İngilizler'in Irak işgaline karşı çıkan Hasenî (Nakash, s. 110; Bashkin, s. 129-130) 24 Aralık 1997 tarihinde vefat etti.

Eserleri. 1. *Ta'rifü's-Şi'a* (Sayda 1933). 2. *el-İrâk fi devreyi'l-ihtilâl ve'l-in-tidâb* (I-II, Sayda 1935). Eserde Irak'ın ihtilâl ve manda dönemlerine ait bilgi verilmektedir. 3. *Esrârü'l-inkılâb* (Dımaşk-Sayda 1937). Kürt asıllı Iraklı bir milliyetçi olan General Bekir Sıtkı'nın ayaklanmasına dair bir eserdir. 4. *Târîhu'l-İrâk's-siyâsiyyi'l-hadîs* (I-III, Sayda 1948, 1957-58). Hasenî'nin tarih alanında yazdığı ilk eseri olup 1948'de Irak Bilim Akademisi tarafından en iyi kitap ödülüne lâyık görülmüştür. Hapishanede kaleme alınan eserde Irak'ın eski tarihi, Hindistan ve Irak'ta İngilizler'in faaliyetleri, Irak'taki İngiliz işgali, halk ayaklanması ve istiklâlin kazanılması gibi konulara yer verilmiştir. 5. *el-İrâk fi zılli'l-mu'âhedât* (Sayda 1948). 6. *el-Yezîdiyyûn fi hâzirihim ve mâzîhim* (Sayda 1951, 1967). Yezîdîler'in inançları ve yaşadıkları yerler hakkında bilgi veren eser sahasındaki ilk çalışmalarından kabul edilir. 7. *eş-Şevretü'l-İrâkıyyetü'l-kubrâ* (Sayda 1952, 1965). Irak'ta çeşitli zamanlarda gerçekleşen ayaklanmalar hakkındadır. 8. *eş-Şâbi'ün fi hâzirihim ve mâzîhim* (Sayda 1955). 9. *el-Bâbiyyûn ve'l-Bahâ'ıyyûn fi hâzirihim ve mâzîhim* (Sayda 1957, 1969). 10. *el-İrâk: Kadîmen ve hadîsen* (Sayda 1958; Beyrut 1400/1980). Hasenî Irak'ta gerçekleştirdiği yolculukları önce *Rihle fi'l-İrâk (Hâtırâtü'l-Hasenî)* adıyla neşretmiş (Sayda 1923), ardından *Luğatü'l-'Arab* dergisinde çıkan yazılarını *Mucezû târîhi'l-büldâni'l-İrâkıyye* ismiyle yayımlamış (Sayda 1930), bu eserlerini hapiste iken yeniden gözden geçirip bazı ilâveler yaptıktan sonra yukarıdaki isimle tekrar neşretmiştir. İki kısımdan meydana gelen eserde ilk olarak Irak'ın coğrafi özelliklerine ve tarihine ilişkin rivayetlere yer verilmekte, bölgedeki kabileler ve halen yaşayan dinlerden, Irak'ın madenleri ve tarihî eserlerinden bahsedilmektedir. İkinci kısımda Irak'taki eyaletler, idarî yapı ve şehirlerle ilişkin bilgi yer almaktadır. 11.

el-Esrârü'l-hafıyye fi havâdisi's-sene 1941 et-tahrîriyye (Sayda 1958, 1964). 12. *Târîhu's-şihâfeti'l-İrâkıyye* (Sayda 1971; Bağdat 1957). 13. *Şevretü'n-Neccef ba'ce maqteli hâkimihâ Kattan Marshall* (Sayda 1972; Beyrut 1983). Neccef şehrinde 1918 yılında İngiliz işgaline karşı gerçekleştirilen ayaklanma hakkındadır. 14. *Târîhu'l-ahzâbi's-siyâsiyye fi'l-İrâk min 'âm 1918 ilâ 1958* (Beyrut 1983). 15. *Târîhu'l-vezâreti'l-İrâkıyye* (I-V, Bağdat 1990). Hasenî'nin en meşhur kitabı olup eserde, Irak'ta iktidarın 25 Ekim 1920'de bir grup subay tarafından ele geçirilmesinden 14 Temmuz 1958 tarihinde Kral II. Faysal'ın öldürülmesi ve cumhuriyetin ilânına kadar geçen sürede meydana gelen siyasi ve askerî olaylardan bahsedilmekte, ayrıca ticarî ve askerî anlaşmalara, ekonomik ve kültürel konulara ilişkin bilgilere de yer verilmektedir. 16. *Ahdâsün 'âşartühâ: Mecmû'atü buhûş târîhiyye li-ahdâs 'âşartü ba'zahâ ve eshemtü fi'l-ba'zi'l-âhar fe-hıye bi-meşâbeti müzekkirât nâdire* (Bağdat 1992).

BİBLİYOGRAFYA :

K. Awâd, *Mu'cemü'l-mü'ellifine'l-İrâkıyyîn*, Bağdad 1969, II, 257-258; Hamîd el-Matbaî, *el-Mü'errih 'Abdürrezzâk el-Hasenî*, Bağdad 1989; Y. Nakash, *The Shi'is of Iraq*, New Jersey 1994, s. 110; Felîh Hasan el-Müşeweh el-Hemdânî, *'Abdürrezzâk el-Hasenî mü'errihan* (doktora tezi, 1998), Câmîatü'l-Küfe Külliyyetü'l-âdâb; *Mevsû'atü Beytül-Hikme li-â'lâmi'l-'Arab fi'l-karney-ni'l-tâsîf 'aşer ve'l-işrin*, Bağdad 1420/2000, I, 305; O. Bashkin, *The Other Iraq: Pluralism and Culture in Hashemite Iraq*, Stanford 2009, s. 129-130; Haîlî Ali Murâd – Behcet Kâmil Abdüllatîf, "el-Hasenî, 'Abdürrezzâk b. es-Seyyid Mehdî", *Mv.AJ*, VI, 418-422; İmân el-Bustânî, "Şeyhu'l-mü'errihin 'Abdürrezzâk el-Hasenî", *Gardenia: Mecelle şekâfiyye 'amme*, 1 Ekim 2012, <http://www.algardenia.com/asmafealtareck/1953-2012-12-06-08-49-16.html>; "Şahsiyyât İrâkıyye: Abdürrezzâk el-Hasenî", *Al-Mutmar Newspaper*, <http://www.almutmar.com/index.php?id=200916511>.

MAHMUT KELPETİN

HASIRCIOĞLU, Zâhir

(bk. YUSUF ZÂHİR EFENDİ).

HASKAN, Mehmet Nermi

(1927-2002)

İstanbul üzerine yaptığı çalışmalarla tanınan araştırmacı yazar.

22 Nisan 1927 tarihinde Üsküdar'da doğdu ve hayatının sonuna kadar burada yaşadı. Selânik'ten göç etmiş Ahmet

Bey ve Nazire Hanım'ın çocuğu olup ilk ve orta öğrenimini Üsküdar'da tamamladı. Bir müddet Hukuk Fakültesi'ne devam etti. Kırk yıla yakın bir süre Üsküdar'da çok meşhur olan ve "Güzel Tuhafiyeye" diye anılan tuhafiyeye dükkânını işletti. Fakat araştırmaya karşı olan aşırı tutkusunu sebebiyle ticaretten ziyade araştırmacı kimliğiyle tanındı. Özel olarak Osmanlı Türkçesi dersleri aldı. Hayatı boyunca araştırmalarını topografya tarihi üzerine yoğunlaştırdı. En büyük merakı, var olan veya kaybolmaya yüz tutmuş bulunan tarihî eserleri araştırmak ve sahiplerini ortaya çıkarmaktı. Bundan dolayı sokakları, tekkeleri, mezarlıkları, hamamları, mescitleri, çeşmeleri, kışlaları, tarihî kuyuları, köşkleri ve kütüphaneleri en ince ayrıntısına kadar yerinde tesbit ederek planlarıyla, krokileriyle ve resimleriyle birlikte ortaya koydu. Tek başına sürdürdüğü çalışmaların her biri yıllarını aldı. 5 Kasım 2002 tarihinde vefat edince kendisinin "müze" dediği Karacaahmet Mezarlığı'ndaki aile kabristanına defnedildi. Mehmet Nermi Haskan herkesin takdirini kazanmış, son derece mütevazı, aşırı duygulu, merhametli, az konuşan, çok okuyan, her anını değerlendirmeye çalışan bir İstanbul âşığıydı. Tam otuz beş yıl her sabah çok erken saatlerde yola çıkıp eserleri tek tek dolaşır, yerinde görerek incelerdi. Üzerinde çalışma yaptığı eserlerin kitâbelerini Latin harflerine aktararak herkesçe okunup anlaşılmasını sağlamış, büyük bir titizlikle hazırlamış olduğu İstanbul'la ilgili on bir adet eserinden bir kısmı kendisi hayatta iken basılmıştır.

Eserleri. 1. *Eyüp Tarihi* (I-II, İstanbul 1993, 1996, 2008 [*Eyüpsultan Tarihi* adıyla]). Müellif, tarihî belge niteliği taşıyan eserinin önsözünde Eyüp semti hakkında araştırma yapmayı düşündüğünde önce kütüphaneye dayalı bir çalışma yapmak istediğini, ancak Eyüp hakkında bilgi bulamadığını, mevcut eserlerde ya kitâbelerin

olmadığını veya olanların da eksik kaydedildiğini görerek Eyüp semtini sokak sokak dolaşmaya karar verdiğini ifade eder. On yıldan fazla süren çalışması için girmedikleri yol, görmedikleri türbe, bahçe, dehliz kalmadığını, türbelerin içerisindeki şâhideleri ve Eyüp sırtlarındaki bütün kabir taşlarını okumaya çalıştığını anlatır. Bu arada mezar taşlarının okunmasının kolay olmadığını, yarısından fazlasının toprağa gömülü halde bulunduğunu ve böğürtlen ormanları içinde kaybolduğunu belirtir. Eserde mevcut cami, türbe, çeşme, imaret, sebil ve şâhide kitâbeleri topluca ilk defa bu kitapta yayımlanmıştır. Haskan'ın o tarihte belirlediği eser sayısı elli sekiz cami ve mescid, yirmi iki tekke, on bir medrese, otuz mektep, on üç namazgâh, on kütüphane, iki imaret, dört karakol, otuz sahilсарay, on hamam, on bir sebil ve 114 türbedir. Eserin sonunda Çelik Gülersoy'un arşivinden alınan Eyüp ve çevresiyle ilgili çok değerli gravür ve resimler yer almaktadır. 2. *İstanbul Hamamları* (İstanbul 1995). 237 hamamın ele alındığı eserde müellif bunlardan faal olan altmış tanesini bizzat girerek incelemiş, on ikisinin 1990 yılından sonra çarşı haline getirildiğini, dokuzunun ise kapandığını tesbit etmiştir. 3. *Hükümet Kapısı Bâb-ı Âli* (İstanbul 2000, Çelik Gülersoy ile birlikte). Eserin genel planı ve anlatımı, yabancı dildeki kaynaklar, elçi kabulleri, XIX ve XX. yüzyıl bölümleri Çelik Gülersoy'a, XVII-XVIII. yüzyıl bölümleri, klasik Osmanlı kaynakları, arşiv değerlendirmeleri ise Nermi Haskan'a aittir. 4. *Yüzyıllar Boyunca Üsküdar* (I-III, İstanbul 2001). Yayımlandığı yıl "Şehir Kitapları" dalında Türkiye Yazarlar Birliği ödülüne layık görülen eserde Haskan, "belde-i tayyibe" denilen Üsküdar hakkında neşredilen eserlerin gerçek Üsküdar'ı yansıtmadığını, efsanelere dayanan, masa başında yazılmış eserler olduğunu, İbrahim Hakkı Konyalı'ya ait eserin ihtiyaca kısmen cevap vermekle birlikte onda da kitâbelerin asıllarının yazıldığını, dolayısıyla bugünkü neslin anlamasına imkân bulunmadığını söylemektedir. Kitapta Üsküdar'ın Antikçağ'da, Roma, Bizans ve Osmanlı devirlerinde geçirdiği değişikliklere temas edilmiş, eserlerin yanında tarih ve yerleşimler de ele alınmıştır. Haritalar, krokiler ve eski resimlerle zenginleştirilen eserde 191 çeşme, yirmi sebil, kırk tarihî kuyu, on medrese, kışlalar, karakollar, su terazileri, saraylar, yalılar, köşkler ve mesireler yer almaktadır. 456 eserin

incelendiği kitapta -Karacaahmet Mezarlığı'nda toprağa gömülü olanlar hariç bütün şâhide kitâbeleri okunmuştur. 5. *Eyüplü Hattatlar* (İstanbul 2004). Eserde 200 hattat tanıtılmış, yazılarından örnekler verilmiş, fotoğraflar konulmuştur. Kitabın hazırlanmasında Müstakimzâde Süleyman Sadeddin Efendi'nin *Tuhfe-i Hattâtîn*'inden faydalanan Haskan, "Bu kitap olmasaydı herhalde Eyüplü hattatlar yazılamazdı" der. 6. *Eyüplü Müsikişinaslar* (İstanbul 2004). Eyüp'te doğan müsikişinaslarla burada medfun bulunanlar ele alınmıştır. 7. *Eyüplü Meşhurlar* (I-II, İstanbul 2004). Eyüp'te yaşayanlarla birlikte Eyüp'te doğan, Eyüp'te hayır işleri yapan veya mezarı Eyüp'te olanlar da esere dahil edilmiştir. Bunların dışında Haskan'ın yayıma hazırlanmış iki ciltlik *İstanbul Tekkeleri* adlı kapsamlı bir araştırması mevcuttur. Neşre hazır bir diğer çalışması da indeks ilâveli, Hüseyin Ayvansarayî'nin *Hadikatü'l-cevâmi'* adlı eseridir. Yine onun henüz yayımlanmamış iki çalışmasından biri iki ciltlik *Maliye Teşkilâtı Tarihi*, diğeri *Mir'âtü'l-İstanbul: Avrupa Yakası*'dir.

BİBLİYOGRAFYA :

Gündegül Parlar, "Eyüpsultan Tarihi Müellifi Mehmet Nermi Haskan'ın Biyografisi", *Tarih, Kültürü ve Sanatıyla Eyüpsultan Sempozyumu VIII: Tebliğler*, İstanbul 2004, s. 44-49 [maddenin yazımında Mehmet Nermi Haskan'ın eşi Gülören Haskan'ın verdiği bilgilerle çalışma odasındaki yazı ve eserlerinden faydalanılmıştır].

GÜNDEGÜL PARLAR

HASSA ORDUSU

İslâm ve Türk devletlerinde özel muhafız askerlerinden oluşan birlik.

İslâm ve Türk devletlerinde muhafaza görevi yapan, dâimî statüde, özel olarak yetiştirilmiş, çeşitli adlarla anılan askerî birliklere tarihî terminolojide genellikle "hassa ordusu" denir. Abbâsî halifelerinin gulâmlardan meydana gelen ve "haresü'l-halffe" adı verilen askerlerinin bulunduğu bilinmektedir. İlk müslüman Türk devletlerinden Karahanlılar'da da saray muhafızlarından ayrı bir hassa ordusu mevcuttu. Muhtemelen doğrudan hükümdarın şahsına bağlı olan bu orduda ücretli askerler görev yapardı. Batı Karahanlı hükümdarlarından Arslan Han'ın hassa ordusu 12.000 Türk köleden meydana geliyordu. Hassa ordusu askerlerinin malî işleri Dîvânü'l-ceyş denilen özel bir divan tarafından

Mehmet Nermi Haskan